

de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp

Schriftelijke vragen van het lid Van Oudenallen

Hierbij bied ik u de antwoorden aan op de schriftelijke vragen die zijn gesteld door het lid Van Oudenallen (Groep Van Oudenallen) over verkiezingsonregelmatigheden in maart 2006. Deze vragen werden ingezonden op 13 en 18 september 2006 met kenmerk 20506619060 respectievelijk 2050619400.

DE MINISTER VOOR BESTUURLIJKE VERNIEUWING EN
KONINKRIJKSRELATIES,

Atzo Nicolaï

Datum

9 oktober 2006

Ons kenmerk

2006-0000319765

Onderdeel

directie Constitutionele
Zaken en Wetgeving

Inlichtingen

Diana van Driel
T 070-4268874
F 070-4267634

Uw kenmerk

2050619060 en
2050619400

Blad

1 van 1

Aantal bijlagen

2

Bezoekadres

Herengracht 17
2511 EG Den Haag

Postadres

Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres

www.minbzk.nl

2050619060

Antwoord van de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties op vragen van het lid Van Oudenallen (Groep Van Oudenallen) aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over verkiezings-onregelmatigheden in maart 2006. (Ingezonden 13 september 2006)

Antwoord 1

Er geldt slechts een wettelijk verbod op het ontplooiën van dergelijke activiteiten in het stemlokaal (artikel J 36 van de Kieswet). In de circulaire door mijn ministerie naar alle burgemeesters en wethouders wordt gestuurd in het kader van de voorbereiding van de verkiezingen is de laatste jaren er verschillende malen (laatstelijk in circulaire CZW/20050000301350 van 15 december 2005) op gewezen dat het niet wenselijk is dat in of rondom de stemlokalen propaganda wordt gevoerd (folders uitdelen) of dat andere acties worden ondernomen zoals inzamelingen voor een goed doel. De voorzitter van het stembureau is verantwoordelijk voor het toezicht hierop en kan desgewenst de burgemeester om bijstand verzoeken (artikelen J 37 en J 38 van de Kieswet)

Antwoord 2

Voor de Kieswetwijziging in 1989 was in de Kieswet opgenomen dat de voorzitters van de stembureaus zoveel mogelijk werden benoemd uit de leden van de raad. Bij deze wijziging is dit artikel geschrapt omdat men het in bepaalde gemeenten onjuist acht dat de voorzitters van het stembureau raadsleden zijn, omdat daarmee de schijn zou kunnen worden gewekt dat het stembureau niet onpartijdig zou zijn. De huidige Kieswet laat burgemeester en wethouders daarom geheel vrij in de samenstelling van het stembureau. In veel gemeenten nemen nog altijd raadsleden zitting in een stembureau. In de komende circulaire voor de Tweede Kamerverkiezingen heb ik burgemeester en wethouders verzocht zorgvuldig te werk te gaan bij de samenstelling van de stembureaus teneinde de schijn van belangenverstrengeling te voorkomen. Zo is het bijvoorbeeld onwenselijk dat meer dan één lid van eenzelfde partij zitting neemt in eenzelfde stembureau.

Antwoord 3

Nee, zie mijn antwoord op vraag 2

Antwoord 4

Mijn ambtsvoorganger heeft op 24 april naar aanleiding van geconstateerde onregelmatigheden bij de gemeenteraadsverkiezingen een adviesaanvraag aan de Kiesraad gericht waarin hij expliciet aandacht vraagt voor deze mogelijkheid om het ronsselen van volmachtstemmen tegen te gaan. De Kiesraad heeft mij inmiddels bericht naar verwachting eind 2006 met een advies hierover te komen. Vooruitlopend daarop heb ik in de circulaire die onlangs aan alle gemeenten is gestuurd het advies opgenomen om in elk geval iedere persoon die zich met twee volmachten bij het stembureau meldt om identificatie te vragen.

Antwoord 5

Nee, cameratoezicht in een stemlokaal is naar mijn oordeel in strijd met het stemgeheim. Zelfs al zou de camera zodanig zijn opgesteld dat deze niet kan

meekijken met de kiezer, zou bij de kiezer door de enkele aanwezigheid van een camera in het stemlokaal de indruk kunnen ontstaan dat het stemgeheim wordt geschonden. Het feit dat het stemlokaal publiek toegankelijk is en het stembureau uit drie leden bestaat die toezicht op elkaar kunnen houden, biedt voldoende waarborgen dat eventuele fraude wordt gemeld.

Antwoord 6

Op grond van artikel 87, zesde lid, van de Gemeentewet wordt de verkiezing van de leden van de deelraad zoveel mogelijk geregeld overeenkomstig de bepaling van de Kieswet. In de Kieswet is geregeld dat de burgemeester voorzitter is van het hoofdstembureau (artikel E 5, derde lid). Analoog daaraan is daarom de voorzitter van de deelraad voorzitter van het hoofdstembureau/centraal stembureau voor de deelraadsverkiezingen. Ik ben niet van mening dat hierdoor sprake is van belangenverstrengeling.

Antwoord 7

Nee, ik ben niet bereid hiernaar onderzoek te doen. De plaats van een partij op de stemmachine heeft naar mijn oordeel geen andere invloed dan de plaats van een partij op een stembiljet. De nummering van de kandidatenlijsten is wettelijk geregeld (artikel I 14 van de Kieswet) waarbij het aantal stemmen dat op een partij bij de vorige verkiezing is uitgebracht doorslaggevend is, de volgorde van de overige partijen wordt bij lot aangewezen.

Antwoord 8

Nee, zie antwoord hierboven

Antwoord 9

Ja, in principe mag iedereen stemmen. Slechts personen die op grond van een onherroepelijke rechtelijke uitspraak wegens geestelijke stoornis onbekwaam zijn rechtshandelingen te verrichten (de zogenaamde ondercuratelestelling), zijn uitgesloten van het kiesrecht. De rechtbank doet van dergelijke uitspraken melding aan burgemeester en wethouders van de plaats waar betrokkene is ingeschreven en deze draagt er zorg voor dat in de gemeentelijke basisadministratie aantekening wordt aangetekend dat de betrokkene niet kiesgerechtigd is en dus geen oproepingskaart ontvangt (artikel B 5, tweede lid, van de Kieswet).

Antwoord 10

Nee, er wordt al sinds de jaren negentig op grote schaal gebruik gemaakt van stemmachines bij verkiezingen in Nederland maar onderzoek naar de ervaringen van burgers met stemmachines is nooit gedaan. De meeste burgers ervaren het stemmen met een stemmachine voor zover mij bekend als positief. Uit de processen-verbaal van de stembureaus die na elke verkiezing door de Kiesraad worden geanalyseerd, blijkt dat het aantal klachten over het gebruik van stemmachines zeer gering is.

Antwoord 11

Nee, ik ben van mening dat de in Nederland gebruikte stemmachines gebruiksvriendelijk zijn. In elk stemlokaal is bovendien instructiemateriaal aanwezig om de kiezer voor te lichten over het gebruik van de stemmachine. Ook is bij elke stemmachine een gebruiksaanwijzing aangebracht. Bij stemmachines waar sprake is

van stemmen in twee fasen, waarbij eerst een partij en vervolgens een kandidaat moet worden geselecteerd is het bovendien voorgeschreven dat bij elke stemmachine, goed zichtbaar voor de kiezer een overzicht, is bevestigd van alle lijsten en kandidaten (zie artikel J 18 van het Kiesbesluit). In veel gemeenten is het gebruikelijk dat een dergelijk overzicht in vergrote vorm wordt opgehangen. Indien het instructiemateriaal of de kandidatenlijst ontbreekt, is dit in strijd met het wettelijk voorschrift op dit punt en dient daarvan melding te worden gemaakt.

Antwoord 12

In het Nederlandse kiesstelsel is de toelating van leden tot de raad of deelraad onherroepelijk. Hier staat geen bezwaar of beroep tegen open. Het is de raad zelf die in het kader van het geloofsbrievenonderzoek besluit of leden kunnen worden toegelaten. Slechts indien de raad of deelraad besluit een of meer leden niet toe te laten vanwege de ongeldigheid van de stemmen, kan een nieuwe stemming worden georganiseerd (Artikel V 6 van de Kieswet). De ongeldigheid van de stemming in één of meer districten staat niet in de weg aan de toelating van leden op wier verkiezingen de ongeldigheid of onjuistheid geen invloed kan hebben (artikel V 5 van de Kieswet). Als de benoeming van meer dan de helft van het aantal wettelijk voorgeschreven leden nog niet onherroepelijk is geworden op het moment dat de oude raad zou moeten aftreden, blijft deze aan totdat dit wel het geval is (artikel V13 van de Kieswet).

Antwoord 13

Zie mijn antwoord op de vorige vraag voor wat betreft de mogelijkheid om nieuwe verkiezingen uit te kunnen schrijven. Voor het overige zal het naar mijn oordeel onmogelijk zijn een oorzakelijk verband aan te brengen tussen eventuele onregelmatigheden in een stemlokaal en het aantal op een partij uitgebrachte stemmen. Een eventuele schadeclaim kan derhalve niet aan de orde komen.

Antwoord 14

De oude raad, die verantwoordelijk is voor het uitvoeren van het geloofsbrievenonderzoek, doet dit de dag voor de samenkomst van de nieuwe raad. De eerste samenkomst van de nieuwe raad is altijd op de donderdag in de week volgend op de verkiezing. Tussen de dag van de stemming en de dag van de eerste samenkomst zitten normaliter 8 dagen. In maart 2006 was deze periode 9 dagen omdat in verband met de Biddag voor Gewas en Arbeid op dinsdag is gestemd. Deze periode is voldoende ruim om alle noodzakelijke handelingen te verrichten. Snelle vaststelling van de uitslag van de verkiezingen en het daaropvolgend aantreden van de nieuwe (deel)raad zijn wenselijk.

Overigens is het vertegenwoordigende orgaan eindverantwoordelijke voor het onherroepelijk toelaten van de leden. De democratische legitimatie van de besluitvorming zou immers in gevaar kunnen komen als zich hierin achteraf nog wijzigingen voor doen. Kiezers kunnen wel in een eerder stadium bezwaar aantekenen tegen de gang van zaken, hetgeen vermeldt dient te worden in het proces-verbaal. Bij de vaststelling van de uitslag zal het centraal stembureau hier rekening mee houden terwijl ook de raad dergelijke bezwaren kan mee wegen bij het geloofsbrieven onderzoek.

Antwoord 15

Mij zijn geen fouten in de restzetelverdeling bekend, ook navraag bij de Kiesraad heeft daarin geen verandering gebracht. De voorgeschreven restzetelverdeling in de Kieswet is éénduidig en laat geen enkele ruimte voor interpretatie van het centraal stembureau. Nader onderzoek op dit punt acht ik niet noodzakelijk.

Antwoord 16

Bij gebruik van de in Nederland gebruikte stemmachines betekent een hertelling dat een nieuwe uitdraai wordt gemaakt van de uitslag. Het is niet mogelijk om de uitgebrachte stemmen individueel te hertellen. De stemmen zijn volstrekt willekeurig weggeschreven in het stemgeheugen. De in het stemgeheugen van de stembus vastgelegde stemmen zijn altijd stemmen die door een kiezer zijn uitgebracht en bevestigd. Een uitgebrachte stem kan niet verloren gaan bij storingen in de energievoorziening of andere externe factoren. Zie ook de antwoorden op vergelijkbare vragen van mijn ambtsvoorganger van 31 augustus 2005 op vragen van het lid De Wit (SP) over hertellingen bij stemcomputers. (Vergaderstukken 2004-2005, Aangangsel van de Handelingen, nr 2267).

Antwoord 17

Voor zover mij bekend was de onzekerheid over de uitslag van de verkiezingen in Mexico niet gerelateerd aan het stemmen met stemmachines. Het is mij wel bekend dat in het buitenland, onder meer in de VS is aangetoond dat het mogelijk is stemmachines te manipuleren. Voor de maatregelen die ik inmiddels heb getroffen, verwijs ik u naar mijn antwoorden op de kamervragen van de leden Spies, Dubbelboer en Szabo van 6 oktober jl. (Kamervragen 2060701050)

Antwoord 18

De in Nederland gebruikte stemmachines zijn voor dat ze worden goedgekeurd voor gebruik bij verkiezingen getest door TNO. De leverancier controleert bovendien regelmatig, meestal in het kader van onderhoudswerkzaamheden aan de stemmachines of deze nog zijn voorzien van de oorspronkelijke software. Voor de overige maatregelen verwijs ik u naar mijn antwoorden op de kamervragen van de leden Spies, Dubbelboer en Szabo van 6 oktober jl. (Kamervragen 2060701050)

Antwoord 19

Ik heb ter voorbereiding van de verkiezingen op 22 november de gemeenten op 25 september jl. een circulaire gestuurd met daarin verschillende adviezen, ook aan de voorzitters van de stembureaus. U kunt deze vinden op de website van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, onder de kopjes Grondwet en Democratie/Kiesrecht. Daarnaast heb ik de gemeenten op 5 oktober jl. een aanvullende brief gestuurd over de te nemen beveiligingsmaatregelen.

Antwoord 20

Ik heb uw vragen zo spoedig als mij mogelijk was, beantwoord.

1) Ombudsmanrapport 2006 Amsterdam, 4 september 2006

Antwoord van de minister voor Bestuurlijke vernieuwing en Koninkrijksrelaties op vragen van het lid Van Oudenallen (Groep Van Oudenallen) aan de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties over verkiezingsonregelmatigheden in maart 2006. (Ingezonden 18 september 2006)

Antwoord 1

De Kieswet staat toe dat een kiezer zich laat bijstaan wanneer aan het stembureau blijkt dat een kiezer wegens zijn lichamelijke gesteldheid hulp nodig heeft (artikel J 28 van de Kieswet). Het niet beheersen van de Nederlandse taal of analfabetisme valt daar strikt genomen niet onder. Bij de herziening van de Kieswet in 1989 is er nadrukkelijk van afgezien een voorziening te treffen voor analfabeten. Aangenomen mag worden, zo stelt de memorie van toelichting bij de Kieswet van 1989, dat ook een kiezer die niet kan lezen of schrijven, zich tevoren voldoende kan laten informeren over de op het stembiljet voorkomende lijsten en over de volgorde waarin deze op het stembiljet zijn geplaatst. In Amsterdam werd in maart 2006 echter gestemd met een stemmachine geschikt voor zogenaamd gefaseerd stemmen. Bovendien werden voor het eerst stemmachines gebruikt. Met de Amsterdamse ombudsman kan ik daarom wel begrip opbrengen voor stembureaus die kiezers die de stemgegevens niet kunnen lezen, hebben toegestaan zich te laten bijstaan. Het is belangrijk dat iedereen die zelfstandig zijn keus kan bepalen dat recht kan uitoefenen. Ik ben voornemens te bezien of artikel J 28 van de Kieswet moet worden aangepast, in die zin dat bijstand kan worden verleend aan kiezers die zelfstandig in staat zijn hun keus te bepalen, maar niet bij machte zijn een stem uit te brengen. Tevens zal ik bezien of kiezers volgens een bepaald protocol bijstand moet worden verleend.

Antwoord 2

De Kieswet staat er niet aan in de weg dat in het stembureau alsnog een volmacht wordt verleend. In een circulaire aan gemeentebesturen (2006-314840 d.d. 25 september) is hierover het volgende opgemerkt: "Bij de gemeenteraadsverkiezingen is de vraag gerezen of kiezers, bij voorbeeld als zij niet in staat zijn de stemmachine te bedienen, in het stemlokaal aan een ander door middel van het ondertekenen van de oproepingskaart volmacht kunnen verlenen. Op zichzelf is het niet verboden dat een kiezer pas in het stemlokaal een volmacht verleent. Het initiatief dient hier echter wel altijd uit te gaan van de betrokkene. Het is niet de bedoeling dat leden van een stembureau hier actief wijzen op deze mogelijkheid. Ook is het niet aan het stembureau om de redenen voor het verlenen van een volmacht te beoordelen: als aan de vereisten is voldaan, dient de volmacht te worden geaccepteerd." Artikel L 1 van de Kieswet geeft kiezers die niet in staat zijn in persoon aan de stemming deel te nemen de mogelijkheid bij volmacht te stemmen. De kiezer die niet zelf kan lezen – en niet kan worden bijgestaan bij het uitbrengen van zijn stem – is niet in staat in persoon aan de stemming deel te nemen.

Antwoord 3

Zie het antwoord op vraag 1

Antwoord 4

Het is leden van het stembureau niet verboden vragen van kiezers die achter de stemcomputer staan te beantwoorden. Zo is het beslist niet ongebruikelijk dat het lid van het stembureau dat de stemmachine bedient kiezers er bijvoorbeeld op wijst dat ze kennelijk vergeten zijn hun stem te bevestigen.

Antwoord 5

Zie het antwoord op vraag 1

Antwoord 6

In aanvulling over wat ik hierover onder vraag 1 heb aangegeven merk ik op dat ik bij de overwegingen om artikel J 28 aan te passen zal betrekken de vraag of de protocollering zodanig moet zijn dat alleen iemand die zijn keuze in de Nederlandse taal tot uitdrukking kan brengen, feitelijk zal kunnen stemmen. Of dit wenselijk is wil ik echter nader bezien. Daarbij zal zeker aandacht moeten worden besteed aan onderdanen van andere lidstaten van de Europese Unie die vanaf het moment dat zij in Nederland wonen kiesgerechtigd zijn voor de gemeenteraadsverkiezingen.

Antwoord 7

Artikel N 10, eerste lid, van de Kieswet bepaalt dat alle door kiezers ingebrachte bezwaren in het proces-verbaal worden vermeld. In die zin heeft iedere kiezer de mogelijkheid te bewerkstelligen dat incidenten waarvan hij of zij meent dat die in het proces-verbaal moeten worden vermeld, daarin ook daadwerkelijk vermeld te krijgen. Bovendien kunnen kiezers bij de zitting van het hoofdstembureau en op de zitting van het centraal stembureau opnieuw bezwaren inbrengen tegen de gang van zaken bij de stemming. De oude gemeenteraad beslist bij de toelating van de nieuwe leden over de geschillen die met betrekking tot de verkiezing rijzen. Het additioneel ter inzage leggen van de processen verbaal is niet nodig.

Antwoord 8

Vanzelfsprekend kunnen ze worden aangesproken als ze de bepalingen van de Kieswet niet hebben nageleefd. De bevindingen van de Amsterdamse ombudsman lijken echter meer aanleiding te geven tot verduidelijking van de instructie aan stembureauleden bij de volgende verkiezingen zodat kiezers in alle stembureaus van de gemeente kunnen rekenen op een gelijke behandeling. Het geven van instructies aan stembureauleden is de verantwoordelijkheid van de gemeente.

Antwoord 9

Het is de verantwoordelijkheid van het gemeentebestuur van Amsterdam en de deelraden om conclusies te verbinden aan de bevindingen van de gemeentelijke ombudsman.

Antwoord 10

De samenstelling van de stembureaus is op grond van de Kieswet de bevoegdheid van het college van burgemeester en wethouders.

Antwoord 11

De minister beslist niet over de geldigheid van welke stemming ook. De beslissing daarover is in handen gelegd van de gemeenteraad, provinciale staten respectievelijk Tweede en Eerste Kamer. Steeds is het de volksvertegenwoordiging

in oude samenstelling die bij de toelating van nieuwe leden beslist over de vraag of de verkiezingen geldig zijn.

Antwoord 12

Theoretisch is het mogelijk het besluit tot toelating van nieuwe leden tot de gemeenteraad of deelgemeenteraad te vernietigen wegens verkiezingsonregelmatigheid. Met het instrument van spontane vernietiging wordt echter terughoudend omgegaan. Het instrument dient met name om de constitutionele verhoudingen te waarborgen.¹ Het ongeldig verklaren van de stemming in één of meer stembureaus is een discretionaire bevoegdheid van de (deel)raad en alleen daarom al ligt het niet in de reden het instrument van vernietiging in te zetten. Het overtreden van een voorschrift uit de Kieswet leidt niet automatisch tot het ongeldig verklaren van de stemming. Het vertegenwoordigend orgaan kan alleen besluiten tot een hernieuwde stemopneming of stemming indien een ernstig vermoeden bestaat dat door een of meer stembureau bij de stemopneming zodanige fouten zijn gemaakt dat zij van invloed op de zetelverdeling kunnen zijn. Ook na toelating van de nieuwe leden kunnen onregelmatigheden worden vastgesteld. Dat kan in de systematiek van de Kieswet niet leiden tot herziening van de beslissing omtrent toelating. Dat zou ook niet goed denkbaar zijn.

Antwoord 13

Ik heb uw vragen zo spoedig als mij mogelijk was, beantwoord .

1) Ombudsmanrapport 2006 Amsterdam, 4 september 2006

---

¹ Zie hierover uitvoerig het beleidskader spontane vernietiging, Kamerstukken II 2005-2006, 30 300 VII, nr. 75.